

เรือนภาคเหนือ

A northern Thai-style house.

เรือนกาแล เรือนไทยภาคเหนือ

นอกจากเรือนไทยภาคกลางและเรือนแพดังกล่าวแล้ว ยังมีเรือนไทยภาคอื่นที่มีรูปแบบและแบบแผนการสร้างที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ที่แสดงภูมิปัญญาของคนไทยอย่าง น่าสนใจ ได้แก่ เรือนกาแล เรือนไม้จริงแบบหนึ่งของภาคเหนือซึ่งอาจพัฒนามาจากเรือนเครื่องผูกหรือเรือนไม้บัว เรือนกาแลผนังเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้า มักปลูกเรือนตามตะวัน หน้าเรือนอยู่ทิศเหนือหรือทิศใต้เพื่อรับลม ตามความเชื่อที่ว่าบ้านใดทิศตะวันตกเฉียงใต้สูง ทิศตะวันออกเฉียงเหนือต่ำ และทิศตะวันตกเฉียงเหนือต่ำ สถานที่นั้นปลูกบ้านจักมี โชคลาภดีนักแล เป็นต้น

เรือนกาแลนิยมสร้างเป็นเรือนสองหลังแฝดติดกัน เรียกว่า “เรือนสองหลังร่วมพื้น” ระหว่างชายคามีรางรินหรือรางน้ำ เพื่อรับน้ำฝน แม้จะเป็นเรือนแฝดแต่โครงสร้างของเรือนก็เป็นแบบสองข้างไม่เท่ากัน (Asymmetrical Balance) หรือแบบไม่หยุดนิ่ง (Dynamic Balance) ส่วนประกอบต่างๆ ของเรือนได้จัดวางไว้อย่างลงตัวเหมาะสมสอดคล้องกับประโยชน์ใช้สอย พื้นที่ต่างๆ ถูกใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่ ตั้งแต่หัวบันไดจนถึงห้องนอน

บันได ทำยื่นออกมาต่างหากนอกตัวเรือนด้านสกัดของชาน และมีหลังคาคลุม หรือทำตัวบันไดให้หลบอยู่ใต้ชายคามุมซ้ายมือ จึงมีเสาอยู่รับโครงสร้างหลังคา กล่าวกันว่าเสานี้เป็นเสาแหล่งหมา คือใช้ผูกสุนัขหน้าบันไดป้องกันคนแปลกหน้าไม่ให้ขึ้นเรือน

เต็น เป็นส่วนที่สำคัญของเรือน อยู่ถัดจากชานบันไดเข้าไป เป็นห้องระเบียงโถงหน้าประตูทางเข้าเรือนนอก ที่ยกพื้นสูงขึ้นจากชาน ใช้เป็นส่วนนอกประกบประตู ใช้เป็นที่รับแขก ถ้าเป็นแขกผู้น้อย เจ้าของบ้านจะนั่งบนเต็น แขกจะนั่งที่ชานบันได แต่ถ้าแขกเป็นผู้มีศักดิ์สูงกว่า เจ้าของบ้านจะเป็นฝ่ายนั่งต่ำกว่า เต็นนั้นนอกจากจะใช้รับแขกแล้ว ยังเป็นที่นอนของแขก เป็นที่ประกอบพิธีกรรมต่างๆ ตลอดจนเป็นที่รับหนุ่มที่มาแ้วสาวในเวลากลางคืนด้วย ด้านข้างของเต็นเป็นฝาสูงมีทึบพระ ด้านหน้าเป็นผนังเตี้ย ถ้าบ้านใดมีเนื้อที่จำกัดส่วนใต้หลังคามักจะทำเป็น ฝา ด้วยตะแกรงไม้ไผ่สานโปร่ง ๆ เรียกว่า “ควั่น” ไว้เก็บของใช้ต่างๆ บริเวณเต็นนี้มักจะสร้าง รั้วน้ำ ซึ่งเป็นที่วางหมอน้ำดื่มไว้ด้วยเสมอ หากเป็นเรือนขนาดใหญ่อาจมีเรือนน้ำตันไว้เก็บ น้ำตัน ด้วย

ห้องนอน คือส่วนที่อยู่ถัดจากเต็นเข้าไป ติดกับตัวเรือนด้านสกัดซึ่งเป็นฝาทึบ ประตูอยู่ด้านข้างและด้านสกัด มักเป็นประตูบานเดี่ยวเปิดเข้าในเรือน มีกรอบประตู และธรณีประตูสำหรับสวมเดือยประตู มีไม้ข่มหัวธรณีประตู เหนือประตูนิยมมี ท้ายนัต หากเป็นเรือนขนาดใหญ่จะแบ่งเนื้อที่ออกเป็นสองส่วน ส่วนหนึ่งใช้เป็นที่นอน อีกส่วนหนึ่งใช้เป็นที่เก็บของ ระหว่างเนื้อที่ทั้งสองกันด้วย ไม้แป้นดอง เพื่อแยก

เรือนกาแล เรือนไม้จริง หรือเรือนเครื่องสับประเภทหนึ่งของภาคเหนือหรือล้านนา เป็นเรือนของผู้มีอันจะกินที่พัฒนาขึ้นมา จากเรือนไม้บัว หรือเรือนเครื่องผูก เรือนประเภทนี้มักตั้งอยู่ในหมู่บ้าน ที่เป็นชุมชนค่อนข้างใหญ่ ตัวเรือนใช้ไม้จริง หลังคามุงกระเบื้อง ยกใต้ถุนสูง ขนาดของเรือนขยายใหญ่ตั้งแต่ ๒ ห้องนอนขึ้นไป เรือนประเภทนี้มีฝีมือช่างสูง มีแบบแผนที่เป็นของตนเอง เฉพาะบ้านลม หรือบ้านลมทำเป็นไม้ไขว้กัน เลยกออกไป หรือทำเป็นแผ่นไม้ ยึดติดกับปลายบันลมหันออกโก่ง สลักเป็นลวดลาย เรียก กาแล กำแล หรือ กะแล ลวดลายของกาแลมีหลายลาย ได้แก่ ลายกระหนกสามตัว ลายเครือเถา และ ลายเมฆไหล เป็นต้น

ห้ายนต์ แผ่นไม้แกะสลัก
เป็นลายใบไม้ ดอกไม้ ลายก้านขด ฯลฯ
หรือฉลุโปร่งๆ ตัดไว้เหนือประตูเรือนนอก
เชื่อว่าช่วยป้องกันสิ่งชั่วร้าย
ไม่ให้เข้าไปในเรือนนอน

"Hamyon" is a decorative
piece of wood in intricate foliage
designs fitted atop the door,
serving to ventilate and to
protect the house from
evil spirits.

กาแล
เอกลักษณ์ของเรือนไทยภาคเหนือ

"Kalae"-a unique piece
of northern-style house.

ศาลปู่ย่า

A spirit-house usually located
inside a little beyond the fence.

พื้นเรือนทั้งสองส่วนจากกัน และใช้เป็นทางเดินออกจากห้องนอนตอนเช้า ขณะที่ผู้อื่นยังนอนอยู่ ไม่จำเป็นต้องจะช่วยไม่ให้พื้นเรือนไหว หรือเกิดเสียงไม้เบียดตัวกันรบกวนผู้ที่หลับอยู่ ในห้องนอนมีเสามงคัลกับเสานางซึ่งเป็นเสาสำคัญที่ฝาเหนือ ที่นอนหรือมุ้งห้องมีชั้นวางเครื่องบูชาเพื่อบูชาบรรพบุรุษหรือผีปู่ย่า ผู้อาศัยจะต้องเช่นไหว้และบอกกล่าวเมื่อมีเหตุการณ์สำคัญเกิดขึ้นในครอบครัว เช่นเจ็บป่วย แต่งงาน หรือมีแขกมาพัก หากไม่บอกกล่าวถือว่าผิดคืออาจทำให้เกิดโทษ จะต้องบวงสรวงเช่นไหว้ผี ขอขมาที่ล่วงเกินไม่บอกกล่าวตามประเพณี

ระเบียงทางเดิน และชานเรือนของเรือนกาแลอยู่ด้านสกัดทางหน้าเรือน ดังนั้น ฝาด้านข้างของเรือนนอน จึงวางชานกันจำเป็นต้องมีระเบียงทางเดินเป็นตัวเชื่อมส่วนต่างๆ ของเรือนเข้าด้วยกันชานเรือนของเรือนกาแลมักเปิดโล่งเป็นแนวยาวขวางกับจั่วเรือน จั่วด้านนี้เป็นจั่วสำคัญของเรือน

เรือนคร้ว มักสร้างเป็นหลังย่อมๆ แยกออกมาจากเรือนนอน ภายในคร้วจะมีแม่เตาไฟที่ทำด้วยไม้เป็นกระบะสี่เหลี่ยม อัดดินแน่น สูงประมาณ ๑ ศืบ เป็นที่ตั้งเตาไฟและภาชนะตุ๋นต้ม ฝาเรือนคร้วมักทำเป็นช่องๆ เพื่อระบายควันและให้อากาศถ่ายเทได้สะดวก

ฝาเรือน โดยทั่วไปเป็นฝาไม้แนวตั้งข้างบนเอียงออก โดยตั้งไม้คร่าขึ้นไปยึดกับไม้แปตรตรงกลางหลังคาปีกนก ฝาที่เอียงออกนี้จะเอียงแต่เฉพาะด้านข้างเท่านั้น ด้านสกัดหัวท้ายเป็นฝาตั้งตรง ฝาด้านข้างมีหน้าต่างเล็กๆ บานเดียว การทำฝายออกอากาศให้ลมหนาวไม่เข้าไปในเรือน

เสา ส่วนมากเป็นเสากลมหรือแปดเหลี่ยม เสาด้านสกัดจะใช้เสายาวจากพื้นดินจนถึงช่อหลังคาโดยไม่ต่อ ถัดจากเสาขึ้นไปเป็นโครงสร้างของหลังคาทำเป็นรูปสามเหลี่ยมคล้ายเรือนไทยทั่วไป แต่โครงสร้างต่างไปบ้าง เรือนกาแลนิยมมุงด้วยกระเบื้องดินเผาสี่เหลี่ยม หรือใช้กระเบื้องไม้หลังคาที่ยื่นพ้นจั่วออกมาอย่างที่ภาคกลางเรียก **ไซราหน้าจั่ว** **บันลม** หรือ **แป้นหน้าก้อ** ทำเลยส่วนสันหลังคาออกไปไขว้กัน เรียกว่า **กาแล** หรือ **กะแล** สันนิษฐานว่ามาจากความเชื่อต่างๆ กัน เช่น เชื่อว่าทำเพื่อความเป็นสิริมงคล เช่นเดียวกับบ้านโบราณในมาเลเซีย และวิหารชินโตของญี่ปุ่น หรือทำไว้เพื่อป้องกันไม่ให้รังและกาเกาะหลังคา ซึ่งถือว่าเป็นเสนียดไม่เป็นมงคล จากความเชื่อและรูปแบบที่แปลกตาของกาแล จึงมาเป็นชื่อของเรือนกาแลที่เรียกสืบต่อกันมาจนทุกวันนี้

บริเวณบ้านแต่เดิมนิยมทำรั้วไม้ไผ่โปร่งๆ ปลูกต้นชาหรือต้นไผ่ เป็นแนวรอบบ้านเพื่อแสดงขอบเขตอย่างคร่าวๆ บ้านที่มีฐานะดีอาจทำเป็นรั้วไม้จริงถัดจากรั้วเข้าไปในบริเวณบ้านประกอบด้วย ตัวเรือน **ยุงข้าว** หรือ **ทลองเข้า** บ่อน้ำ

ครกกระเดื่อง ที่อาบน้ำ (ตอมน้ำ หรือ ตอมอาบน้ำ) อาจมีศาลปู่ย่า อยู่ด้วย บริเวณบ่อน้ำและที่ล้างเท้าเชิงบันไดบ้านมักปลูกดอกไม้และพืชสวนครัว การใช้บริเวณเชิงบันไดเป็นที่ปลูกต้นไม้ชนิดนี้ได้มีเฉพาะบ้านภาคเหนือเท่านั้น แม้ในบ้านภาคกลาง และภาคอีสานก็นิยมเช่นกัน เพราะการล้างเท้าก่อนขึ้นเรือนทำให้ดินบริเวณเชิงบันไดเปียกชื้นอยู่เสมอเหมาะที่จะปลูกไม้ดอกและพืชผักสวนครัว เกิดประโยชน์ทางอ้อมแทนที่จะเป็นเพียงที่ล้างเท้าเพียงอย่างเดียว

อย่างไรก็ตาม เรือนกาแลเป็นเรือนของภาคเหนือประเภทหนึ่งที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นชัดเจน แต่ปัจจุบันเรือนประเภทนี้เหลืออยู่น้อยมาก เรือนที่สร้างขึ้นใหม่มักสร้างตามสมัยนิยม มีรูปแบบต่างๆ กันจนไม่มีรูปแบบเฉพาะถิ่นเรือนกาแล จึงเป็นมรดกทางภูมิปัญญาในการสร้างที่อยู่อาศัยของชาวเหนือที่ควรอนุรักษ์อย่างยิ่ง

ร้านน้ำ เป็นส่วนสำคัญของบ้านภาคเหนือ มักทำเป็นร้านหรือเรือนเล็กๆ ไว้ที่ชานบ้านมีหลังคาคลุม สำหรับตั้งหม้อน้ำดื่มประจำบ้าน ใช้กระบวยทำด้วยกะลามะพร้าวตักตีม นอกจากร้านน้ำที่เป็นน้ำสะอาดสำหรับดื่มแล้ว เรือนไทยในภาคเหนือทุกบ้านจะต้องมี **น้ำล้างเท้า** อาจทำบ่อหรืออ่างไว้ที่เชิงบันได โดยใช้น้ำจากบ่อในบริเวณบ้าน

A water-jar house, where drinking water is kept, is an important part of a northern household, usually located on the front porch away from the sun, with a long-handled dipper made from a small dry coconut shell.

น้ำตัน ภาชนะสำหรับใส่น้ำดื่ม ทำด้วยดินเผารูปร่างคล้ายผลน้ำเต้า ซึ่งอาจพัฒนาความคิดมาจากการนำผลน้ำเต้ามาใส่น้ำ ก่อนที่จะทำด้วยดินเผา และการเรียกน้ำตันนี้อาจกลายเป็นเสียงมาจากน้ำเต้า หรือเป็นเพราะรูปทรงของน้ำตันคล้ายคลึงกับผลน้ำเต้ามาก ต่อมาได้พัฒนารูปร่างของน้ำตันให้มีรูปร่างแปลกๆ แตกต่างกันไป ตามความนิยมของแต่ละท้องถิ่น

ในงานเลี้ยงขันโตกชาวล้านนา ใช้น้ำตันเป็นจุดกำหนดให้แขกนั่ง โดยสีกระถิน และภาชนะอื่นๆ ประกอบน้ำตันเป็นภาชนะสำหรับใส่น้ำดื่มที่มีประโยชน์ใช้สอยเช่นเดียวกับขวดน้ำหรือขันน้ำ ที่ใช้รับแขก และเป็นจุดกำหนดให้แขกนั่งเพื่อรับประทานอาหารตามงานพิธีที่บ้าน หรือที่วัดภาคกลางในอดีต